

Ksenija Vidmar Horvat

Medkulturni dialog v EU: med blagovno znamko in demokratično identitetno politiko

POVZETEK: Prispevek analizira izvajanje projekta evropskega leta medkulturnega dialoga v Sloveniji. Medkulturni dialog opredeljujemo kot odločujočega za rekonstituiranje evropske družbe ter redefiniranje evropske identitete in državljanstva v globalizaciji ter ob širitvi EU. Članek vključuje analizo dogodkov, ki so bili kot prireditve evropskega leta medkulturnega dialoga organizirani v Sloveniji, ter analizo medijskega poročanja o medkulturnem dialogu v enem elektronskem in dveh tiskanih medijih. Vzorec obeh analiz vključuje obdobje slovenskega predsedovanja Svetu EU. Izhodišče raziskave je, da je bilo slovensko predsedovanje edinstvena priložnost, da Slovenija in slovenski mediji prevzamejo pobudo pri ozaveščanju slovenske ter evropske javnosti o pomenu medkulturnega dialoga za etiko medkulturnega in medetničnega sobivanja v Evropi. Teoretski okvir študije se opira na kulturno teorijo in družbeno teorijo evropeizacije. K raziskovalnemu vprašanju pristopa s konceptoma blagovne znamke in politike identitete, razpravo pa umešča v premislek o politični moči projekta medkulturnega dialoga, da demokratizira in pluralizira politike identitete ter pripadnosti v današnji Evropi.

KLJUČNE BESEDE: medkulturni dialog, slovensko predsedovanje, mediji, identiteta, EU

1 Uvod

Prispevek analizira medijske reprezentacije evropskega leta medkulturnega dialoga (v nadaljevanju ELMKD). Namen študije je kritično osvetliti evropske projekte in opazovati njihove konkretne izvedbe v slovenskem prostoru*. O evropskem projektu medkulturnega dialoga govorimo z razlogom. Medkulturni dialog ni zgolj točka na dnevnem redu evropske politike – nasprotno, številne svetovne pobude, kot na primer arabska pobuda za vzpodbujanje dialoga med verstvi ali v letu 2005 ustanovljeni

* Študija je del raziskovalnega projekta »Vloga množičnih medijev pri oblikovanju slovenske evropske zavesti« (2008–2011), ki poteka na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Projekt so finančno omogočili Agencija za raziskovanje Republike Slovenije ter časnika Dnevnik in Finance. Pri projektu kot partner sodeluje tudi Inštitut za civilizacijo in kulturo. Znanstveni prispevki, objavljeni v tej številki, predstavljajo izsledke prve faze projekta. Več o projektu, glej <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Dejavnosti/ZIFF/SEUCON/index.html>

Urad zavezništva med civilizacijami pri OZN, pričajo, da gre za nastajajočo globalno paradigmo. Medtem ko globalne dejavnosti na področju medkulturnega dialoga krepitev razumevanja in spoštovanja med kulturami ter civilizacijami umeščajo kot dolgoročen, bolj splošno opredeljen doprinos k svetovnemu miru (prim. deklaracijo *The Contribution of Religion and Culture to Peace, Mutual Respect and Cooperation* 2007), pa ima evropski projekt povsem konkretne implikacije. Trdimo, da ima ideja medkulturnega dialoga v evropskem prostoru temeljne in odločujoče učinke na rekonstituiranje evropske družbe ter redefiniranje evropske identitete in državljanstva. Ti učinki se kažejo na več ravneh, ključna med njimi je simbolnoidentitetna. Na drugem mestu smo že izpostavili dileme, ki se ostrijo v diskurzu o oblikovanju nove evropske identitete, oprtem na medkulturni dialog (Vidmar Horvat 2008). Da bi dodatno osvetlili pomen medkulturnega dialoga za evropsko politiko identitete, bomo v tem prispevku raziskali konkretne dejavnosti in medijsko poročanje o dogodkih, ki so se pod okriljem ELMKD v Sloveniji kot predsedujoči Svetu EU izvajali v obdobju od 1. 1. do 30. 6. 2008.

Kot predsedujoča članica EU bi po pričakovanjih Slovenija morala imeti pobudo pri implementaciji in ozaveščanju slovenske ter evropske javnosti o pomenu medkulturnega dialoga. Izhodiščna teza naše raziskave je, da je bilo to ozaveščanje osnovano predvsem v *razkazovalnem* pomenu, to je na način trženja projekta ELMKD, in da so ostali drugi pomembni izzivi, kot je na primer, kako s pomočjo nove paradigme evropskega projekta združevanja in evropeizacije javne kulture *dejansko* odpreti prostor javnega komuniciranja ter začeti premislek o prihodnosti slovenske in evropske večkulturne družbe, nenaslovljeni. Z drugimi besedami, sprašujemo se o političnem učinku programa medkulturnega dialoga, pri čemer ta učinek umeščamo med nasprotna pola medkulturnega dialoga kot *blagovne znamke* (Cormack 2008; Lury 2000; Klein 2000; Wright 2001) in demokratičnega načela *pluralizacije identitetne politike* ter večkulturne pripadnosti v novi Evropi (Balibar 2007; Benhabib 2004/2007; Delanty in Rumford 2008; Outhwaite 2008). Tezo preverjamo na dva načina: najprej analiziramo dejavnosti, ki so bile organizirane po Sloveniji pod okriljem projekta ELMKD; temu pa nato sledi medijska analiza poročanja o dogodkih in seznanjanja javnosti s projektom. Rezultati obeh analiz so na koncu vgrajeni v širšo razpravo o možnostih in moči medkulturnega dialoga, da kot nova evropska paradigma in politika pripomore k etiki strpnega sobivanja v sodobni Evropi.

2 Evropska družba v dobi globalizacije

Družbeni teoretiki evropske integracije in evropeizacije zaznavajo preobrazbo evropske družbe, ki zahteva nova razumevanja identitete, prostora in državljanstva. Ključna dinamika premen se povezuje z notranjimi procesi širitve in zunanjimi pritiski globalizacije (Beck in Grande 2007; Delanty in Rumford 2008; Jensen in Richardson 2004; Herrmann in dr. 2004; Outhwaite 2008). Zadnji širitvi v letih 2004 in 2007 sta prostor EU povečali s 373 milijonov prebivalcev na 494 milijonov, površina njenega ozemlja pa se je razmahnila s 3,3 milijona km² na 4,4 milijona km². S širitvijo se je

oblikoval drugačen kulturni prostor EU: stare hegemonске meje zahodnokršćanske in karolinške dedišćine, ki so tvorile temeljni ideološki vzorec kontinuitetne zgodbe evropskega projekta, so se prekrile z dedišći bizantinske, otomanske in ruske civilizacijske konstelacije (Delanty 2007). Društveni teoretiki danes raje govorijo o postzahodni Evropi, to je Evropi nove društvene stvarnosti, ki se artikulira v povsem drugaćnih identitetnih, kulturnih in prostorskih paradigmah središća in obrobja (Delanty 2007; Delanty in Rumford 2008; Outhwaite 2008). »Preoblikovanje Evrope po koncu komunizma in njeno širjenje, pričakovana vkljućitev večine nekdanje Jugoslavije in morda tudi ćlanstvo Turćije,« piše Delanty, »vodijo k spremembi evropske identitete z usmeritvijo k združenju večjega sozvezdja regij« (Delanty 2007: 2).

Premešćanja zemljevidov Evrope sprožajo tudi globalne društvene spremembe. Te so Evropi prinesle nove geopolitićne in kulturnoidentitetne oznake: Evropa kot ena od svetovnih regij (Outhwaite 2008), kot evro-azijska civilizacijska konstelacija (Delanty in Rumford 2008), kozmopolitska tvorba (Beck in Grande 2007; Rumford 2008); imperij (Beck in Grande 2007; Zielonka 2006). Medtem ko omenjene oznake pozornost usmerjajo k evropski globalni umestitvi, je kljućno vprašanje, kakšne preobrazbe sprožajo globalni pretoki (idej, ljudi, kapitala), ko se ti srećujejo in zaustavljajo v notranjosti Evrope: kako se preobraža evropska društva in kako se preobražanja izrisujejo na prekrivajoća se zemljevida identitete Evrope in evropske identitete ... Eno od temeljnih vprašanj je, ali je o Evropi še mogoće misliti kot o »društini narodov« ali kot tvorbi, ki »se želi oblikovati iz svoje starodavne društine etnićnih kultur«, kot predlaga Smith (1994: 76); pa tudi, ali razstavljanje kulturne raznolikosti po hkratnih oseh nacionalnih društav, regij in lokalnosti (prim. Maastrichtsko pogodbo, ćlen 5) zajame kompleksnosti javne kulture, ki se oblikuje na njenih tleh. Mnogi nasploh trdijo, da se je Evropa znašla v postnacionalnem stanju, pri ćemer postnacionalnosti ne gre razumeti v smislu ukinjanja nacionalnih lojalnosti, temveć bolj v kontekstu sočasne prekrivanja već, včasih tudi nasprotujoćih si identitet (Delanty in Rumford 2008). Postnacionalno je stanje, ko nacionalni identitetni vzorci ne zasedajo već ekskluzivnega mesta doloćanja kolektivnih pripadnosti, ćetudi še vedno sodelujejo v hegemonskih spopadih za doloćanje nove identitetne politike. To vprašanje ima torej opraviti z »domaćimi«, »avtohtonimi« identitetami, ki se preobražajo (Merritt 2008, nav. po Vidmar Horvat 2008: 20).

3 Evropska identiteta in medkulturni dialog

Enako velik izziv so »identitete«, ki v Evropo pripotujejo od drugod. V Evropo vsako leto pride 2 milijona priseljencev, kar je proporcionalno glede na prebivalstvo već kot kjerkoli na svetu. V Evropi je trenutno prijavljenih 24,6 milijona tujih društavljanov, 83 milijonov prebivalcev Evrope pa se je rodilo drugje, in ne v društavah, v katerih prebivajo (Delanty 2007). Pritok ljudi spreminja sliko prebivalstva društav ćlanic bolj kot stopnji rodnosti in umrljivosti (Brady 2008). Kako razumeti identitete priseljencev (politićnih, ekonomskih, intelektualnih, avanturnih), pa tudi prosilcev za azil, beguncev in nedokumentiranih priseljencev v odnosu do evropske identitete in pripadanja? So del nas, so vstavljeni v identitetno leksiko »mi, Evropejci« (Balibar 2007)?

Evropske politične elite prepoznajajo dilemo pripadnosti, pri čemer je mogoče evropsko opozarjanje na medkulturni dialog razumeti prav kot poskus nadzorovanja napetosti, ki izhajajo iz spreminjajoče se evropske krajine večetničnosti in večkulturnosti. Bela knjiga o medkulturnem dialogu, ključni dokument Sveta Evrope na področju upravljanja z raznolikostjo v Evropi, zagovarja stališče, da »medkulturni pristop zagotavlja model prihodnosti glede ravnanja s kulturno raznolikostjo«; in še, da ima medkulturni dialog »v tem okviru pomembno vlogo. Z njim je mogoče preprečiti etnične, verske, jezikovne in kulturne delitve« (v Kalčina 2008: 77). Tudi zamisel ELMKD, ki je bil vpeljan z odločitvijo Evropskega parlamenta in Evropske komisije decembra 2006 (Sklep 1983/2006/EC), vsebuje podobno zavezo, tj. da se »okrepi spoštovanje za kulturno raznolikost in sooči s kompleksno resničnostjo naših družb ter soobstojem različnih kulturnih identitet in nazorov« (4). Takšna zaveza je temelj evropskega projekta, pri čemer naj bi bilo sodelovanje v medkulturnem dialogu odprto za vse, za državljane Evrope, pa tudi za tiste, ki živijo v Evropi stalno ali začasno. Soudeležba zagotavlja razvoj evropske družbe, utemeljene na raznolikosti, pluralnosti in solidarnosti (3); je temelj učinkovitega spopadanja s ksenofobijo, rasizmom, diskriminacijo in družbenim izključevanjem (6); hkrati pa pomaga tudi pri sooblikovanju »občutka evropske identitete« (8). 2. člen dokumenta še izpostavlja vlogo medijev in njihovo odgovornost pri promoviranju »načel enakosti in medsebojnega razumevanja«.

Cilji Nacionalne strategije za izvedbo evropskega leta medkulturnega dialoga (2008, v nadaljevanju NSS) – dokumenta, ki ga je pripravila slovenska država za izvedbo ELMKD v Sloveniji, so v splošnem usklajeni z evropskimi cilji na tem področju. »Slovenija medkulturni dialog razume kot proces, ki spodbuja odprto in kompleksno kulturno okolje za ustvarjalnost,« je v NSS poudarjeno takoj na začetku. »Zaveda se priložnosti, ki jo ima kot predsedujoča EU v prvi polovici leta 2008, saj lahko prispeva k medkulturnemu dialogu znotraj EU in v svetu, ki je zasnovan na skupni, vendar raznoliki dediščini, in ki se pojavlja skozi različne načine življenja državljanov in vseh, ki začasno ali stalno živijo v EU.« Besedilo dokumenta poudarja pomembnost civilne družbe in promocijo dialoga na čim več ravneh družbenega življenja; izpostavlja problematiko mej, ki naj bi postale točke sožitja in sodelovanja, in ne ločevanja ter oddaljevanja; spodbuja mobilnost; prepozna vrednoto večjezičnosti, vlogo izobraževanja od osnovnega do visokega šolstva ter pomen poudarjanja medkulturnega dialoga v neformalnih oblikah vzgoje in izobraževanja. Temu seznamu so dodane nacionalno specifične teme, kot na primer pomen medkulturnega dialoga na narodnostno mešanih območjih in odnosi z romskimi skupnostmi.

Dokument poudarja, da je medkulturni dialog »že sestavni del slovenskih usmeritev na različnih področjih, kot so kultura, izobraževanje, zunanja in notranja politika. Vidik spodbujanja medkulturnega dialoga je vključen v različne zakone in predpise in prav tako v različne akcije na ravni politike ministrstev in na ravni izvajanja notranje zakonodaje in zakonodaje EU, tako v njenih zavezujočih kot tudi nezavezujočih vidikih«. Tukaj se že zarisujejo nastavki za problematiko razkazovalnega načela, ki jo bomo obravnavali v nadaljevanju in ki se kaže v izrabljanju ELMKD za samopromocijsko strategijo *dokazovanja* nacionalne zrelosti v tem vprašanju, manj pa kot *način pre-*

verjanja te zrelosti. Z drugimi besedami, ELMKD postane polje za reprezentiranje medkulturnega dialoga kot udejanjene prakse in ideala, ne pa kot možnost vzpostavitve kritičnega odnosa do obstoječih praks in njihovega premisleka v luči novih izzivov evropeizacije in globalizacije. Tako sta po NSS »sožitje in dialog stalnici« na območjih, kjer živita italijanska in madžarska manjšina, pa tudi »/o/dnosi in stališče države na območjih z romskimi skupnostmi so urejeni, vključno z akcijami na različnih ravneh integracijske politike«. Enako pomirjujoče deluje slika v izobraževalnem sistemu, kjer je »osnova za medkulturni dialog« vgrajena vse od osnovnega in srednjega šolstva do programov visokošolskega ter neformalnega izobraževanja.

4 Medkulturni dialog v praksi

NSS ob izvajanju ELMKD našteva vrsto prednostnih dejavnosti: spodbujanje šol k odpiranju v lokalno, regionalno, nacionalno in mednarodno okolje; na področju visokega šolstva »bo področje delovanja programa Tempus razširjeno, kar bo pozitivno vplivalo na različna področja kulturne izmenjave in medkulturnega dialoga«; mobilnost raziskovalcev in sodelovanje v evropskih programih za razvoj človeških virov. Posebej je izpostavljen tudi Urad Republike Slovenije za mladino v okviru Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije, ki »bo pripravil izobraževalno gradivo in priročnike, sofinanciral usposabljanje o medkulturnem dialogu v nevladnih organizacijah (v nadaljevanju NVO) in mladinskih organizacijah, spodbujal možnosti za mednarodno sodelovanje mladih« itn. Prednostne naloge in načrt njihove implementacije (na primer Tempus, mobilnost učiteljev in raziskovalcev), nakazuje prvine recikliranja in vnovičnega »pakiranja« obstoječih dejavnosti pod novo »nalepko«, torej blagovno znamko *medkulturni dialog*. Tako kot zgoraj opisana razkazovalna vloga, vpisana v nacionalno razumevanje ideje ELMKD, se tudi v tem delu dokumenta artikulira pristop, ki ELMKD uporablja za samopromocijo, le da tokrat s prekvalificiranjem že utečenih dejavnosti *kot* (novih) dejavnosti medkulturnega dialoga. Medkulturni dialog torej v tem kontekstu deluje predvsem kot oblika znamčenja.

Vprašanje političnega učinka NSS in njegovega diskurza medkulturnega dialoga kot že dovršene resničnosti slovenske družbe na dejanske idejne konceptualizacije in naslavljanja javnosti s strani organizatorjev ELMKD presega obseg te analize. Vendar bomo videli, da se logika razkazovanja in znamčenja pojavlja tako na ravni organizacije *vrste* dogodkov kot v *načinih* njihovega promoviranja v javnosti. Preden bomo trditev podprli z dokazi, bomo v prvem delu analize na kratko predstavili izhodišča terenskega dela.¹ Opozorimo naj še na to, da empirično-terenski del ne sovпада nepo-

1. Vzorec smo pridobili s pomočjo inter- in intranetnih iskalnikov po spletnih straneh ministrstev, občin, društev in NVO. Stike smo vzpostavljali v februarju 2008, in sicer najprej z dopisom, poslanim po elektronski pošti, nato – če prvič nismo bili uspešni – še s telefonskim klicem v marcu. Klice smo ponovili še v aprilu in maju. V končno analizo so zajeti rezultati dejavnosti po kulturnih institucijah (21 dogodkov), ministrstvih (14) in NVO (17). Rezultati, ki so predstavljeni tukaj, so sicer del bilateralnega raziskovalnega projekta Dileme medkulturnega dialoga (BI-GB/08-012), ki je potekal v letu 2008 v sodelovanju med

sredno z medijsko raziskavo (nismo, na primer, preverjali, kako je bil določen dogodek medijsko »pokrit«). Vendar pa so po našem prepričanju izsledki pomembni z vidika kontekstualizacije medijskega poročanja in so zato vredni skupne predstavitve.

V terensko delo so bile zajete kulturne institucije, ki delujejo na nacionalni, lokalni in regionalni ravni, NVO, društva študentske in mladinske organizacije ter ministrstva in občine. V vzorec so bile zajete vse regije Slovenije, v stik smo stopili s 172 naslovniki. V NSS je med cilji komuniciranja med drugim zapisano, da je v času ELMKD slovensko javnost (s poudarkom na otrocih in mladih) treba ozaveščati o »zamisli in pomenu medkulturnega dialoga; dosežkih in pozitivnih primerih iz prakse doma in v tujini; vlogi, delovanju in poslanstvu NVO na tem področju«. Na prošnjo za sodelovanje smo prejeli 32 odgovorov (se pravi, da na 140 naslovih na naše poizvedovanje niso odgovorili). Iz tega rezultata sklepamo o nizki ozaveščenosti o odgovornosti do obveščanja javnosti in splošno nizki kulturi dialoga z javnostjo v Sloveniji.

V nasprotju z nacionalno samopromocijsko politiko je bilo izhodišče naše raziskave kritično oceniti ELMKD in se namesto o tem, kako manifestativno prikazovati kulturno raznolikost, vprašati, kako se v dejavnostih ELMKD artikulira *odnos do kulturne raznolikosti*. Kritični vidik so uokvirjala vprašanja:

- kako so dejavnosti ELMKD pripomogle k ozaveščanju o evropski politiki medkulturnega dialoga;
- kakšne dejavnosti so bile organizirane ter kako so te naslovile kulturno raznolikost in medkulturnost;
- kakšni so bili konkretni prvi učinki dejavnosti medkulturnega dialoga pri manjšinah in zapostavljenih skupnostih v Sloveniji v lokalnem ter nacionalnem okolju;
- kakšna je bila udeležba teh skupin v dejavnostih ELMKD;
- kako je dejavnostim ELMKD uspelo poslanstvo ozaveščanja o drugih evropskih politikah, na primer politiki aktivnega državljanstva.

V skladu s temi vprašanji smo dejavnosti, ki so se izvajale, razvrstili v štiri skupine: a) kulturno-razstavne (festivali, razstave, prikazi, gostovanja); b) praktičnodejavnostne (delavnice, natečaji); c) forumske (polemike, kritike, razprave); č) civilnodružbene in protestne (javni pozivi). Nadalje smo dejavnosti razvrstili med nove in enkratne dogodke, organizirane izključno v kontekstu ELMKD, ter stare in preimenovane v dejavnosti ELMKD. Naposled smo dejavnosti razdelili še po temah, ki so jih naslavljale: politika, znanost, mladi in izobraževanje, priseljenci, manjšine, nacionalna kultura, subkulture, etnične kulture.

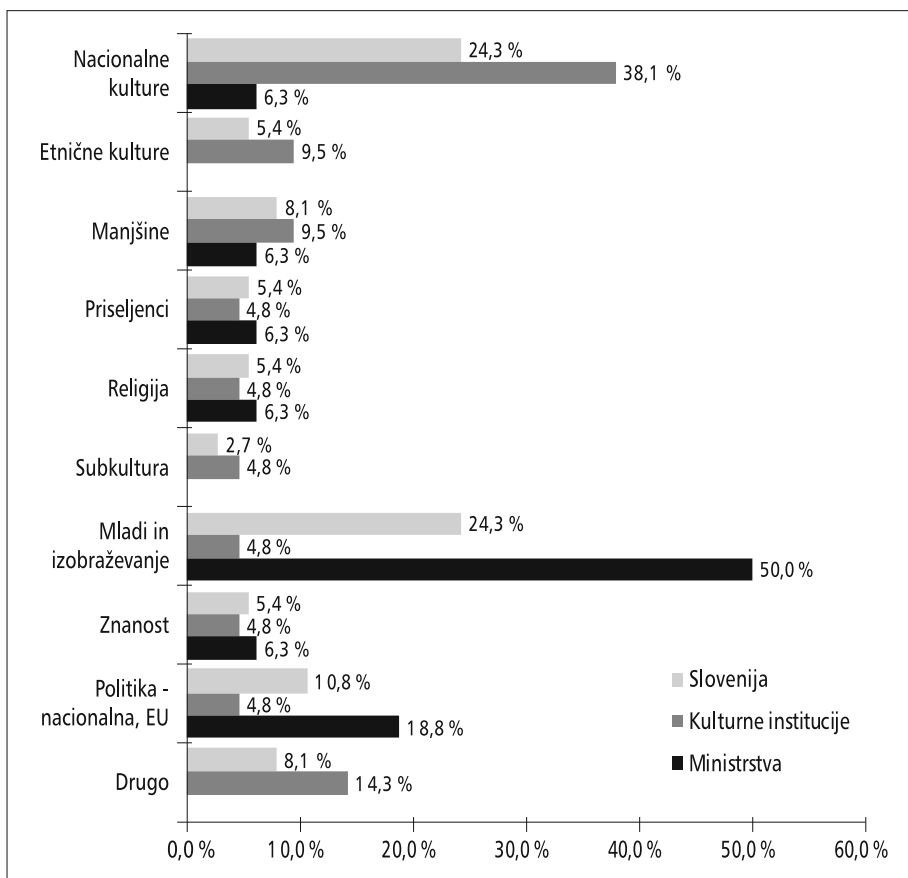
Iz pridobljenih rezultatov lahko sklenemo, da se pri organizaciji dejavnosti ELMKD kaže težnja, da se stare dejavnosti prekvalificirajo in prilagodijo potrebam projekta medkulturnega dialoga, vendar pa je v našem vzorcu 64 % prireditev bilo novih in enkratnih,

---

Filozofsko fakulteto UL (vodja Ksenija Vidmar Horvat) in University of Sussex (Velika Britanija, vodja Gerard Delanty). Raziskava je temeljila na terenskem delu, v katerega so bili vključeni študenti in študentke Oddelka za sociologijo Filozofske fakultete. Zahvaljujem se jim za sodelovanje, za pripravo zaključnega poročila pa še posebej Juliji Sardelić, Miru Samardžiji, Maji Apat in Simoni Hervol. Več o raziskavi glej na: <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Dejavnosti/ZIFF/INTERKULTI/index.html>.

kar kaže na napor k oblikovanju vsebin, ki bodo ustrezale programu in prednostnim nalogam ELMKD in NSS. Kulturno-razstavnih dejavnosti (27,3 %) je bilo manj, kot smo pričakovali; opazno velik delež je bil namenjen polemичno-razpravljaljskim vsebinam (29,5 %), ELMKD pa so nekatere NVO in del civilne družbe prepoznali tudi kot pomembno prizorišče za opozarjanje na nacionalno in evropsko kulturno politiko ter njuno (ne)skladje z evropskim razumevanjem medkulturnega dialoga (2,3 %; glej v nadaljevanju). Naposled analiza rezultatov tem, ki so jih odpirale dejavnosti ELMKD v Sloveniji (glej Graf 1), kaže na poudarjeno zanimanje za vprašanja slovenske kulture in nacionalnih kultur v EU (24 %) ter – pričakovano – za vprašanja mladih (24 %). V ospredju so še nacionalna politika in politika EU (10 %), manjšine (8 %), religija (5 %), etnične kulture (5 %) ter priseljenci (5 %) in znanost (5 %). Subkulture (2 %) v tem vzorcu niso prepoznane kot pomembnejša tema za medkulturni dialog. Celoten vzorec je zanimivo primerjati tudi z vzorcem kulturnih institucij, pri katerih je poudarek na nacionalnih kulturah še večji (38 %). Rezultati dejavnosti pod okriljem ministrstev kažejo prednostno obravnavo teme mladi in izobraževanje.

Graf 1: Dejavnosti ELMKD po temah.

5 Medkulturni dialog v medijih

Polletno obdobje je prekratko, da bi bilo mogoče podati celostno oceno političnega in družbenega učinka ideje medkulturnega dialoga. Ali se je konceptu uspelo preslikati v politične diskurze in družbene predstave; je na njegovi osnovi vzknila politična vizija upravljanja s kulturno raznolikostjo v nacionalnem prostoru; se je deprivilegiranim manjšinam uspelo izviti iz primeža stereotipnih reprezentiranj drugosti in drugačnosti kot stalnic slovenske tranzicijske kulture (Leskošek 2005) – vse to so vprašanja, ki bi jih lahko obravnavali šele po časovno daljšem opazovanju. Kljub temu pa je to omejeno obdobje, ki je zaradi predsedovanja nagnjeno k intenzivnejšemu javnemu izpostavljanju, lahko dobra osnova za proučevanje njegovih učinkov *prav takrat*, ko je predmet vse-splošne medijske vidnosti. Z drugimi besedami, analiza, ki sprašuje po medijski podobi medkulturnega dialoga na vrhuncu njegove javne pozornosti, lahko razbere (samo) prepoznanje medijev v vlogi prenosnika evropske ideje, kakor tudi v vlogi akterja pri oblikovanju javne zavesti o medkulturnem dialogu, vključno s prepoznanjem nujnosti po sobivanju v večkulturni in kulturno raznoliki Evropi v nacionalnem kontekstu.

Tudi pri analizi medijskih poročil smo izhajali iz hipoteze, da bo projekt medkulturnega dialoga v prvi vrsti *razkazovalni* projekt in da ga bodo kot takega reprezentirali tudi mediji. Predvidevali smo visok delež psevdodogodkov, torej poročanj s tiskovnih konferenc in prireditvev, ki so potekale pod okriljem države ali pa so se povezovale s širšim poročanjem o evropskih zadevah in slovenskim predsedovanjem. Osnovni podudarek, takšna je bila naša teza, bo vgrajen v predstavljanje kulturne raznolikosti, in sicer v raznoterih oblikah »srečevanj z drugimi kulturami«: festivalov, sejmov, razstav, glasbenih dogodkov, »etnoloških« dogodkov, literarnih srečanj in gledaliških predstav. Ključno idejo bo zaokrožala tema raznolikosti v Evropi, ta pa bo primarno materializirana v kulturnih izdelkih njenih članic; podmena vladajoči politiki medijske reprezentacije bo, da je spoznavanje med državami članicami in njihovimi kulturami primerna podlaga za oblikovanje etike skupnega bivanja ter povezovanja v EU. Kritično »podhranjen« pa bo odgovor na vprašanje, kaj so »kulture«, ki vstopajo v dialog, kdo so subjekti in kaj objekti dialoga ter s kakšnih pozicij moči v medkulturni dialog vstopajo njegovi akterji.

Anketna raziskava Studia Dnevnik, ki je bila izvedena v okviru našega raziskovalnega projekta v aprilu 2008,² je pokazala, da je nekaj nad 70 % vprašanih menilo, da je bilo poročanja o ELMKD »ravno prav«. Pri tem pa jih je hkrati kar 90,9 % dejalo, da niso obveščeni o dogodkih ELMKD v svojem kraju. Za interpretacijo teh rezultatov je pomemben tudi podatek, da je informacije o slovenskem predsedovanju 75 % vprašanih pridobivalo po televiziji (48,3 % na POP TV in 40,7 % na TVS), v časopisu pa samo 11,5 %. Kot bomo videli v nadaljevanju, je TVS do aprila, torej obdobja, ko je potekala anketa, v oddaji TV-dnevnik objavila pet prispevkov o medkulturnem dialogu, in sicer vse v razponu dveh dni (od 6. 1. do 8. 1. 2008), to je v času, ko je v Ljubljani potekala otvoritvena konferenca Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU, v oddaji Odmevi pa sta bila taka prispevka dva. POP TV je v celotnem obdobju na temo medkulturnega dialoga objavila samo dva prispevka. Glavnino poročanja o ELMKD

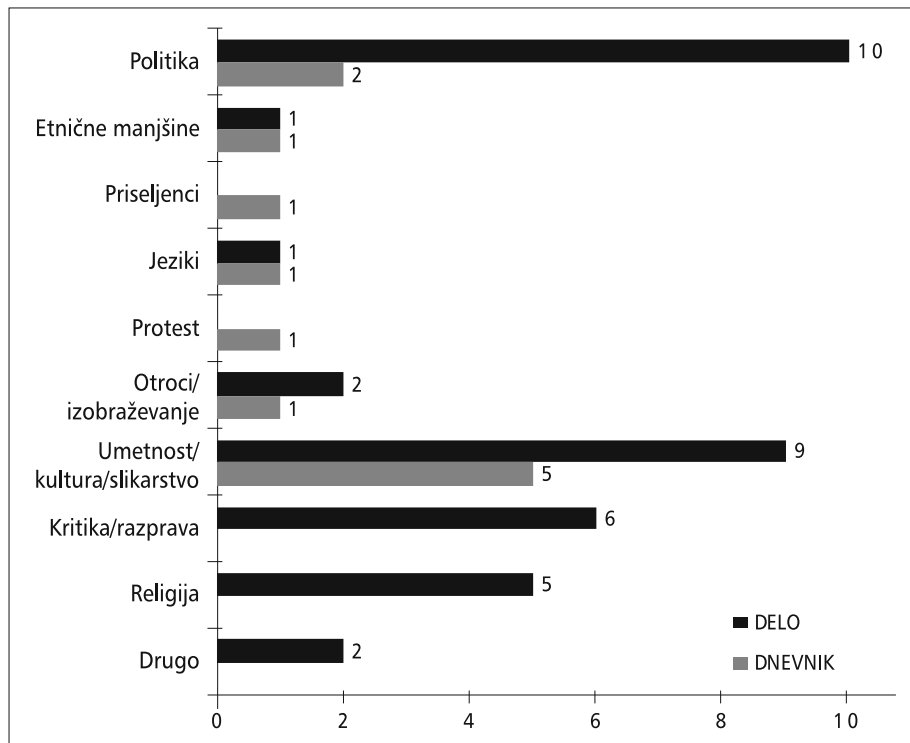
2. Anketa je potekala med 8. in 16. 4. 2008, vzorec: 786 anketiranih.

so tako pokrili tiskani mediji. Vtis o zadovoljivem poročanju o ELMKD lahko odseva splošno prisotnost te teme v javnem prostoru, ki so jo odgovarjajoči avtomatično pripisali poročanju na televiziji, ali pa splošno indiferentnost za poglobljeno informiranje o ELMKD. Če gre za zadnje, je *vsako* poročanje *zadovoljivo* poročanje.

Analiza medijskega poročanja dveh dnevnikov pokaže širše uredniško zanimanje za ELMKD in idejo medkulturnega dialoga (glej Graf 2). V Delu smo v celotnem obdobju zasledili šestintrideset, v Dnevniku pa dvanajst prispevkov, ki so se temi medkulturnega dialoga posvetili celostno, in ne zgolj površno. Zelo pomembno je tudi opozoriti, da je bilo v Delu od šestintridesetih prispevkov dvanajst prispevkov avtorskih, bodisi komentarjev, intervjujev ali kritik, štiriindvajset prispevkov pa je bilo omejenih na poročanje; v Dnevniku je to razmerje štiri proti osem. V Delu so prevladovala teme, ki so medkulturni dialog prekrile s političnimi temami (27,8 %), kulturo v splošno modernem pomenu kot umetnost in literaturo (25 %), religijo (13,9 %) ter izobraževanjem (5,6 %). Opazen je odstotek prispevkov (16,7 %), ki smo jih žanrsko opredelili kot kritiko oziroma razpravo. Manj pozornosti je bilo v Delu namenjene etničnim manjšinam (2,8 %) in jezikovni raznolikosti (2,8 %). Nasprotno pa je Dnevnik tem temam posvetil več pozornosti. Medtem ko podobno kot v Delu tudi v Dnevniku prevladujejo teme kulture (41,7 %) in politike (16,7 %), pa se tako etničnim manjšinam kot priseljencem Dnevnik posveča v dveh od dvanajstih prispevkov, kar je 8,3% delež.

Graf 2: Število prispevkov o ELMKD v Delu in Dnevniku po temah.

Na TVS smo v analiziranem obdobju, ki je zajelo informativni oddaji TV-dnevnik in Odmevi, zabeležili devet prispevkov o dejavnostih ELMKD in medkulturnem dialogu v prvi in dva prispevka v drugi oddaji. Pet prispevkov je bilo v oddaji TV-dnevnik predvajanih v prvem tednu januarja: z izjemo enega se vsi bodisi kot napovedi bodisi kot poročila osredotočajo na otvoritev ELMKD v Ljubljani. Peti prispevek govori o dveh spremljajočih dogodkih, podpisu izjave, v kateri se evropske javne radiotelevizije zavezujejo k spodbujanju in promociji medkulturnega dialoga, ter podpisu deklaracije o medkulturnem dialogu direktorjev evropskih festivalov. V petih januarskih prispevkih javne radiotelevizije kot govorniki nastopajo kulturni minister, evropski komisar za kulturo in pobudnik ideje ELMKD, slovenski komisar za znanost, udeleženec konference in predstavnik evropske NVO za kulturno dediščino. V prispevku z 8. 1. 2008 je predstavljen tudi slovenski ambasador za medkulturni dialog. Edini glas civilne družbe in javnosti je v januarskem poročanju predstavljala predavateljica in raziskovalka, ki je kritično opozorila na nerešen problem džamije v evropski »kulturni prestolnici«. Povečana medijska pozornost javne radiotelevizije je opazna spet v aprilu, ko je v Ljubljani organizirana mednarodna konferenca o medkulturnem dialogu: dva od treh prispevkov poročata o tem dogodku, tretji prinaša poročilo iz državnega zbora, kjer predstavniki evropskih odborov za kulturo razpravljajo o medkulturnem dialogu. Pri tem ob dveh tujih nastopih kamera ujame tudi nastop slovenskega poslanca Branka Grimsa in izjavo, da »dva monologa še ne sestavljata dialoga«. Poročila s konference, ki jo je organiziral Inštitut Nove revije, vključujejo izjave tujih in domačih predavateljev udeležencev konference. Odmevi so v januarju gostili kulturnega ministra in filozofa teologa, ki sta v studiu razlagala pojem medkulturni dialog; oba sta bila udeleženca otvoritvene konference ELMKD. V maju je bil v Odmevih objavljen en prispevek, in sicer poročilo o mednarodni konferenci v Novi Gorici Izobraževanje za medkulturni dialog. Tudi v tem prispevku so nastopali udeleženci s konference.

6 Blagovna znamka ali demokratični model?

Kulturna teorija že dlje časa razvija kritično zanimanje za razmerje med družbenimi identitetami in blagovnimi znamkami. V odmevni študiji No Logo Kleinova (2000) analizira prekrivanje medijev, oglaševalskih praks in logotipizacije naše zavesti. Njena kritika, ki je usmerjena tudi k liberalnim intelektualnim krogom generacije, ki si je dala opravka z analizami medijskih reprezentacij do te mere, da ji je iz uvida ušel proces preobražanja medijskih in korporativnih krajin (»Preveč smo bili zaposleni z analizo podob, projiciranih na steno, da bi opazili, da je bila vmes stena sama že prodana« (Klein 2000: 124)), opozarja na premik od izdelka k podobi, od stvari k njeni reprezentaciji in naposled k blagovni znamki, ki vase posrka oba: izdelek in njegov pomen, in s katero si kupimo svojo identiteto. V tem se Kleinova seveda približuje tudi drugim kritikom sodobne množične vizualne kulture, na primer Baudrillardu (1987), ki prav tako opisuje novo vladavino znaka blaga in poseg postmoderne kulture simulakra v moderno tkivo družbenosti. Drugi avtorji k temu dodajajo zaznamke o procesu komodifikacije oziroma poglobljenja identitete, tj. procesa, ko identiteta, na

primer rasna ali spolna, postane predmet intelektualnega trženja in/ali komercialne prodaje (Wright 2001). Cormack (2008) na primeru kanadske verige kavarn Tim Hortons učinkovito pokaže tržnoideološko sintezo med blagovno znamko in nacionalno identiteto; študija Berlantove (1993) National Brands/National Bodies razgrinja prenos telesnega koncepta državljanstva na patriotizem potrošništva v ZDA; Lury pa v študiji oglaševalske kampanje Benettona, ki je posebno aktualna za naš prispevek, prikaže modeliranje potrošniške zavesti s paradigmo kulturne raznolikosti, pri katerem je politični koncept kulturne raznolikosti posrkan in predelan v potrošniško resničnost Benettonove zamišljene skupnosti raznolikih barv (Lury 2000: 155).

Lury v svoji razpravi razloži mehanizem delovanja blagovne znamke kot procesa transformiranja razmerja med naravo in kulturo, med izdelkom in njegovo reprezentacijo. Sedaj je blagovna znamka sama ta izdelek, ki naj bi ga reprezentirala, izdelek postane medij za prodajo blagovne znamke. Blagovna znamka poveže objekt (oglaševanja) in subjekt (oglaševalskega nagovora) ter »izkušnjo izdelka prikaže *kot da bi šlo za učinke blagovne znamke*« (Lury 2000: 167, poudarek v izvirniku). Objekt postane učinek blagovne znamke. V primeru Benettona sprevrnjena logika razmerja med produkcijo in porabo deluje tako, da se najprej »oblačila proda, nato se jih izdelava« (prav tam: 168). Slednje je mogoče primerjati tudi z delovanjem medkulturnega dialoga. Namreč, prav kakor kulturnopotrošniška diktatura blagovne znamke »nasilno izbriše zgodovinske vezi med ljudmi, prostori in praksami« (prav tam: 183), tako je mogoče tudi v programu medkulturnega dialoga zaznati past logotipizacije zavesti v pomenu, da se tisto, kar naj bi reprezentiralo svoj predmet, že kaže kot njegova uresničitev.

Povedano drugače, ker se medkulturni dialog kaže kot nova identitetna politika EU ali kar kot nova kulturna politika konstrukcije evropske identitete, obstaja resna nevarnost, da ta »politika identitete« nadomesti »politiko akcije«, če si misel sposodimo pri Kleinovi. Nastavke takšnega zamenjevanja je mogoče najti v dokumentu NSS, ki ELMKD vzame za talca reprezentacije namesto za silo mobilizacije dialoga. Toda podobno logiko opredeljuje tudi sam zagon ELMKD na evropski ravni. Izsledki raziskave Eurobarometra, ki so bili objavljeni v decembru 2007, torej na predvečer, ko naj bi se začele dejavnosti ELMKD, in ki pokažejo, da »skoraj tri četrtine Evropejcev in Evropejk verjame, da ljudje z različnimi ozadji (etničnim, verskimi ali nacionalnim) bogatijo kulturno življenje njihovih dežel« (Eurobarometer: Intercultural Dialogue, 2007, nav. po Vidmar Horvat 2008: 18), gotovo sodijo v kategorijo logotipizacije evropske zavesti – in služijo sorodni nalogi kot na primer ugotovitev, da je v novi Evropi solidarnost na prednostni listi vrednot Evropejcev in Evropejk (Eurobarometer: The Europeans, Culture and Cultural Values, 2006). Ugotovitev krožno legitimira (znamči) politiko evropske družbe, ki jo dokumenti EU utemeljujejo v načelih demokracije, pravičnosti in solidarnosti (Delanty 2008), prav nič pa ne pove, kakšna je ta solidarnost ter v odnosu do katerih skupin Evropejcev in Evropejk se vzpostavlja. Tudi raziskava o odnosu do medkulturnega dialoga ne pove nič več (in nič manj), kot da je ideja medkulturnega dialoga našla pot v kolektivno zavest; kaj tam počne in kako transformira naš institucionalni in vsakdanji odnos do »skupnosti razlik«, pa ni razvidno.

Zato je seveda pomembno podrobno opazovanje dejavnosti, ki se danes v Evropi in Sloveniji izvajajo pod blagovno znamko medkulturnega dialoga. Zelo pomembno je na primer vprašanje, kdo so subjekti in kdo objekti dialoga, kakšno je razmerje moči med akterji dialoga, pa tudi kako se izrisujejo nacionalne in nadnacionalne krajine medkulturnosti. Tako je mogoče kot vreden prispevek k ozaveščanju javnosti o položaju in vrednotenju kulture v EU opisati protestni poziv literarnih prevajalcev zoper odločitev EU za odpravo subvencij prevajalcem. Kot so zapisali v protestnem pismu, ki ga je podprl tudi Slovenski center PEN: »Odločitev Evropske unije, organizacije, ki v svojih dokumentih spodbuja kulturno raznovrstnost, je toliko bolj nenavadna, ker so jo sprejeli ravno v letu, ki ga je prav Evropska unija razglasila za *leto medkulturnega dialoga*« (poudarek v izvirniku, glej tudi Medkulturni dialog brez prevajalcev?, Dnevnik, 17. 1. 2008: 15). Sem sodi tudi protestno pismo Zavoda Otok, s katerim so javnost obvestili o odločitvi Filmskega sklada RS, da zavrne »vsako financiranje festivala Kino Otok«, ki ima danes sicer mednarodno potrjen ugled izjemnega filmskega festivala. ELMKD v tem primeru igra vlogo sredstva opolnomočenja glasu, ki bi sicer nemara ostal manj slišen, sklicevanje na evropsko politiko pa je učinkovito sredstvo pritiska za demokratizacijo dialoga o nacionalnih kulturnih politikah v državi članici. Enak demokratični potencial nosijo nekateri novinarski prispevki, kot na primer intervju z izvršnim direktorjem Inštituta za afriške študije ali pogovor z Alijem Berisho, enem od mnogih »nedokumentiranih Evropejcev« (oba v Objektivu, 26. 1. 2008), ki so ju avtorji oziroma uredniki nadnaslovili z Medkulturni dialog. Sporočilo je jasno: spopad z represivno preseljevalno in državljansko politiko ter (neo)kolonializmom sta odločujoča dejavnika uspeha medkulturnega dialoga in sobivanja v novi Evropi. To je po našem razumevanju natančno tisti koncept medijske odgovornosti do ozaveščanja o medkulturnem dialogu, ki projektu jemlje apetite po spektakelskih razkazovalnih tehnikah raznolikosti, vpetih v fascinacijo in fantazije o drugem. Namesto tega razširja obzorja zavedanja o nasilju »evropske kulture« in opominja na razsežnosti »evropskega apartheida« (Balibar 2007), ki jih je mogoče brati kot narobno stran ideje medkulturnega dialoga.

Če povzamemo, naša izhodiščna teza, da bo ELMKD služil predvsem razkazovalni funkciji, se ni v celoti potrdila. Četudi v našo študijo nismo zajeli analize dejavnosti države pri implementaciji ideje ELMKD, lahko na podlagi medijskega poročanja in komuniciranja z javnostjo sklenemo, da se je teza še najbolj potrdila prav pri slednji. Opaziti je bilo mogoče skromne napore, da bi se predsedovanje izognilo razkazovanju in politiki znamčenja medkulturnega dialoga. Dva vodilna dogodka, tj. organizacija slavnostne otvoritve ELMKD v Cankarjevem domu 8. 1. 2008 in organizacija mednarodne konference Evropa, svet in humanost v 21. stoletju: dialog med kulturami – dialog v kulturi (Ljubljana, 10.–12. 4. 2008), sta imela malo konkretnih usmeritev. Prvi je (že po definiciji) izvrševal spektakelsko nalogo razkazovalne politike, ki se je samozadostno začela in končala s sklicevanjem na spodbudne rezultate prej omenjene raziskave Eurobarometra. Drugi dogodek je prinesel sporočilo udeležencev, ki se je naslonilo na ponavljanje zelo abstraktnih in splošnih načel o tem, kako bi morali vzpostavljati medkulturnega dialoga »sprejemati kot temeljno zagotovilo prihodnosti

Evrope«, zopet brez konkretnih priporočil in usmeritev. Sporočilo se konča z mislijo: »Udeleženci upamo, da bo mednarodna konferenca 'Evropa, svet in humanost v 21. stoletju: dialog med kulturami – dialog v kulturi' tudi kot osrednji dogodek, ki naj obeleži letošnje Evropsko leto medkulturnega dialoga 2008 /.../ prispevala k razvijanju pristnega medkulturnega sporazumevanja v Evropi in svetu«, s čimer se ne le pridruži državni nalogi znamčenja ELMKD, temveč priložnost izkoristi tudi za samoznamčenje konference. Predsednik vlade je v svojem nagovoru državnega zbora medkulturni dialog omenil kot prednostno nalogo predsedovanja Svetu EU, toda iz poročanja medijev ni jasno, ali je ob tem razgrnil politični načrt (torej ne samo program dejavnosti, pač pa nove koncepte in pobude), ki ga bo ob tem oblikovala slovenska politika. Tudi medijske ocene slovenskega predsedovanja ne vključujejo ocen uspešnosti izvajanja idej ELMKD, iz česar je mogoče sklepati na (de)privilegirano mesto, ki ga je v programu slovenske politične elite v času predsedovanja zasedel medkulturni dialog.

Slika poročanja obeh nacionalnih dnevnikov – Dela in Dnevnika, izkazuje novinarsko in uredniško politiko, ki medkulturni dialog reprezentira *in* problematizira. Samo podrobnejša kvalitativna diskurzivna analiza (prim. Čepič in Vogrinčič 2003) bi lahko pokazala, ali je šlo tu tudi za odgovorno poročanje, ki je z refleksijo medkulturnega dialoga odpiralo pomembna družbena vprašanja in ozaveščalo o dilemah medetničnega ter medkulturnega sobivanja v slovenskem in evropskem prostoru. Vendar pa že dejstvo, da je v obeh dnevnikih tretjina vseh objavljenih prispevkov avtorskih, nakazuje uredniški napor, ki presega rutino običajnega poročanja. Tudi konkretne dejavnosti po državi v polletnem obdobju, ki smo jih zajeli v analizo, kažejo na odstopanja od dominantne perspektive NSS, ki je ELMKD projicirala predvsem v luči nadaljevanja in utrjevanja dobrih praks ter programov razvijanja etike medkulturnega dialoga države, ki kot da so se že pokazali kot ustrezni in verificirali kot tudi konkretno učinkujoči. Dogodki, ki so jih organizirali NVO, društva in kulturne ustanove, so prostor odmerili vsebinskim razpravam, in čeprav med njimi prevladuje diskurz o etnični, verski in nacionalni raznolikosti, se za mesto v opredelitvi medkulturnega dialoga spopadajo tudi druge vsebine, predvsem vprašanja politike preseljevanja, priseljencev in splošnega odnosa Evrope do drugega (na primer Balkana).

Najbolj v tem kritičnem razkoraku med nacionalno in civilnodružbeno sfero izstopa javna radiotelevizija. V vsebinskem in kvantitativnem obsegu TVS ni ujela priložnosti in ni opravila naloge, ki sta ji jo naložila tako projekt ELMKD kot tudi NSS. Medkulturni dialog si na javni radioteleviziji ni prislužil pozornosti, ki bi lahko spodbudila javnost in jo silila k vprašanju vizij sobivanja ter prihodnosti slovenske in evropske družbe. Poročanje se je zatekalo k rutiniziranemu sledenju protokolarnih spektaklov in uradnega programa predsedovanja, uredniška politika pa je kamere usmerjala na odre elitne politike in kulture, oziroma, kot omeni poročevalec v enem od prispevkov, »razumnikov«. V polletnem obdobju ne Dnevnik ne Odmevi k svojemu poročanju nista povabila predstavnikov etničnih in drugih kulturnih manjšin, ki živijo v Sloveniji, niti civilne družbe (z eno izjemo), prav tako tudi ne kritičnih intelektualcev (z eno izjemo). Kot zanimivost naj omenimo, da je tudi edina pogovorna oddaja Omizje (9. 4. 2008),

ki je vključevala temo medkulturnega dialoga, gostila dva filozofa (oba udeleženca prej omenjene konference, ki je potekala pod pokroviteljstvom države), publicistko in literarno znanstvenico. V predstavah javnega servisa se medkulturni dialog tako izkaže kot projekt elit – za elite. Vsaj v tem pogledu je slovensko predsedovanje Svetu EU za javno radiotelevizijo – in s tem za demokratizacijo in pluralizacijo javnosti, ki jima je kot institucija civilne družbe zavezana (Prpič 2004) – zamujena priložnost.

7 Sklep: dileme medkulturnega dialoga

Medkulturni dialog je postal politična stalnica na odru evropske kulturne politike identitete. Svet Evrope, ki je pred dobrim letom začel s pobudo za Belo knjigo o medkulturnem dialogu, je enkratno pobudo že preoblikoval v dolgoročni proces in projekt. O medkulturnem dialogu se govori kot o ideji, ki snuje novo evropsko identiteto, ki bo v ospredje postavljala načela pravičnosti in solidarnosti. Kljub razširjenosti in naraščajoči priljubljenosti pojma v političnem in vsakdanjem govoru je medkulturni dialog, podobno kot pravičnost ali solidarnost, izrazil zgled praznega označevalca. Referira nase, kot da bi vseboval pomen, medtem ko s sklicevanjem nase pomen šele nanaša. Predvsem pa pojmu manjka teoretska natančnost: če gre za pogovor, izmenjavo in razpravljanje med kulturama ali kulturami, potem je treba za analizo demokratičnosti koncepta premisliti vprašanje, kako snovalci politike medkulturnega dialoga pojmujejo kulturo. Študija Eurobarometra kulturo pojmuje v ozkem modernem smislu etnične, nacionalne ali verske identitete. Takšna opredelitev ni v skladu z evropsko družbeno realnostjo, poleg tega je teoretsko anahrono. Evropa se od poveljne zgodovine dalje sooča z drobljenjem družbenih in kulturnoidentitetnih pripadnosti: te se odmikajo od prevladujočih modernih vzorcev »težkih kategorij« (Ule Nastran 2000), kot so narod, vera ali spol, in namesto tega nudijo zatočišča raznolikim in spremenljivim identifikacijam. To velja tako za identitete, nastanjene *med* kulturami, kot za one, vložene v kulturo. Vse več razprav dokazuje procese transnacionalizacije lojalnosti in meja pripadanja (Herrmann in dr. 2005), pa tudi kulturna raznolikost bolj kot medetnična in mednacionalna postaja transverzalna realnost (Robins 2006). Paradigma medkulturnega dialoga je zato potencialno emancipatorična samo toliko, kolikor se prepozna v konceptualno-pomenski odprtosti, v kateri je kultura ime za prostor raznolikih pripadanj in sočasnih lojalnosti različnim skupnostim.

Še bolj konceptualno varljiva je lahko oblika paradigme, ki se vstavlja v tradicijo dialoga. Dialog je zares temeljna in določujoča poteza človeštva ter njegove duhovno-intelektualne umestitve v družbenost. V evropski humanistični tradiciji ima od Sokrata dialog tudi posebno identitetno vrednost (Amin, 2003) od Platonovih dialogov dalje tudi posebno identitetno vrednost. Toda ta univerzalnost oblike nas ne bi smela pomiriti, kot da ne implicira političnega, kot da so v njej odpravljena razmerja moči in privilegijev dostopa do besede. Prav nasprotno, izbira dialoga kot simulakra demokratičnega foruma je lahko prav način prikrivanja nedemokratičnosti, nestrpnosti in nerazumevanja drugega. Medkulturni dialog se zlahka udejanja kot način podrejanja, ki ga legitimira pozicija večine, ki od manjšine zahteva dialog – ki mu torej pogoje in

vrednostne okvire lahko postavlja samo večina. V tem pogledu je medkulturni dialog sredstvo politike znamčenja, pod okriljem katere se še naprej mirno izvaja nasilje politike razlike in drugosti.

Na drugem mestu smo že opozorili, kako se v Sloveniji medkulturni dialog pogosto razume v pomenu, opisanem zgoraj, namreč v pomenu zahteve podrejanja manjšine diktatu večine (Vidmar Horvat 2008). Vprašanje večine in manjšine v tej projekciji implicira razmerje gostitelja in gosta, pri čemer privilegij prvega pripade dominantni etnonacionalni skupnosti, breme drugega pa vsem »drugim« ne glede na dobo bivanja in čas poseljenosti skupnega prostora. Torej medkulturni dialog potrebuje predvsem nove zemljevide zamišljanja večinske skupnosti. V spremenjeni krajini sodobne evropske in globalne družbe, pišeta Delanty in Rumford (2008: 88), »nacionalna država ni več primarna referenca za lojalnosti, identitete in demokracijo«. Čeprav, poudarjata avtorja, to ne pomeni, da je nacionalna država popolnoma zbledela, pa zahteva prepoznanje, »da se je nacija pluralizirala in odprla proti novim imaginarijem pripadanja, skupnosti in identitete. Nacija je sedaj krhka, pretočna in oblegana kategorija« (Delanty in Rumford 2008: 88). Skupaj z nacijo se spreminja tudi evropska identiteta: ne le njena večkulturnost, tudi medkulturnost je že izvršeno stanje, in ne projekcija prihodnosti (Delanty 2007). Torej potrebujemo za upravljanje z raznolikostjo drugačne mentalne zemljevide kulture, takšne, ki bodo zmogli ustvariti razmere za premislek o odnosu med pravicami polnopravnega članstva, demokratičnim glasom in teritorialnim bivanjem (Benhabib 2004: 20). Povedano drugače, medkulturni dialog ne bi smel biti politika kulturnega (po)govora z drugim, temveč etika razmišljanja o tem, kako demokratizirati in pluralizirati kulturo prvega.

Literatura

- Amin, Ash (2003): *Multiethnicity and the Idea of Europe*. Theory, Culture and Society, 21 (29): 1–24.
- Balibar, Etienne (2007): *Mi, državljani Evrope*. Ljubljana: Sophia.
- Baudrillard, Jean (1987): *The Ecstasy of Communication*. Pariz: Semiotext(e).
- Beck, Ulrich, in Grande, Edgar (2007): *Cosmopolitan Europe*. Cambridge: Polity.
- Benhabib, Seyla (2004/2007): *The Rights of Others: Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brady, Hugo (2008): *EU Migration Policy: An A-Z*. London: Centre for European Reform.
- Cormack, Patricia (2008): 'True Stories' of Canada: Tim Hortons and the Branding of National Identity. *Cultural Sociology*, 2 (3): 369–384.
- Čepič, Mitja, in Vogrinčič, Ana (2003): Tujec in tuje v učbenikih: Kritična diskurzivna analiza izbranih primerov iz učbenikov zgodovine. *Teorija in praksa*, 40 (2): 313–334.
- Delanty, Gerard (2007): *Obrobja in meje v postzahodni Evropi*. Eurozine. Dostopno prek: http://www.eurozine.org/articles/article_2007-12-20-delanty-sl.html (31. 1. 2009).
- Delanty, Gerard (2008): *Fears of Others: Insecurity, Xenophobia and Europe*. *Social Policy and Administration*, 42 (6): 676–690.

- Delanty, Gerard, in Rumford, Chris (2008): *Nov razmislek o Evropi: Družbena teorija in pomeni evropeizacije*. Ljubljana: Sophia.
- Herrmann, Richard, Risse, Thoma in Brewer, Marylinn (ur.) (2004): *Transnational Identities: Becoming European in the EU*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Jensen, Ole B., in Richardson, Tim (2004): *Making European Space: Mobility, Power and Territorial Identity*. London: Routledge.
- Kalčina, Liana (ur.) (2008): *Izobraževanje za medkulturni dialog: Zbornik predavanj in dokumentov mednarodne konference*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Kleni, Naomi (2000): *No Logo*. London: Flamingo.
- Leskošek, Vesna (ur.) (2005): *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Lury, Celia (2000): *The United Colors of Diversity*. V S. Franklin, C. Lury in J. Stacey (ur.): *Global Nature, Global Culture: 146–187*. London: Sage.
- Outhwaite, William (2008): *European Society*. Cambridge: Polity.
- Prpič, Marko (2004): *Izoblikovanje sistemov komercialne in javne radiotelevizije v ZDA in Veliki Britaniji: Magistrsko delo*. Ljubljana: ISH.
- Robins, Kevin (2006): *The Challenge of Transcultural Diversities: Cultural Policy and Cultural Diversity*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Rumford, Chris (2008): *Cosmopolitan Spaces: Europe, Globalization, Theory*. London: Routledge.
- Smith, Anthony (1994): *National Identity and the Idea of European Unity*. *International Affairs*, 68 (1): 55–76.
- Ule Nastran, Mirjana (2000): *Sodobne identitete: V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Sophia.
- Vidmar Horvat, Ksenija (ur.) (2008): *The Future of Intercultural Dialogue in Europe: Views From the In-Between*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Wright, Michele (2001): *Tampering with the Goods: Cultural Identity as Commodity*. V K. Ross, D. Derman in N. Dakovic (ur.): *Mediated Identities: 313–328*. Istanbul: Bilgi University Press.
- Zielonka, Jan (2006): *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*. Oxford: Oxford University Press.

Naslov avtorice:

dr. Ksenija Vidmar Horvat,
izredna profesorica za sociologijo kulture
Oddelek za sociologijo
Filozofska fakulteta
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-mail: ksenija.vidmar@ff.uni-lj.si